

CULTURELE KRONIEK

LITERATUUR

Couperus, een onbekende?

Het ziet ernaar uit dat de Couperus-studie de wind in de zeilen heeft. Couperus is in. Hij wordt herdrukt, gelezen, bestudeerd. Zijn brieven worden uitgegeven en er komt een nieuwe editie van het verzameld werk. Een volledige nu. Want de bestaande editie van de *Verzamelde werken*, uitgegeven in 12 delen bij Van Oorscot tussen 1953 en 1957, bevatte *niet* de volledige werken.

De Van Oorscot-editie raakte slechts moeizaam verkocht. Niettemin werd ze in 1975 ongewijzigd fotografisch herdrukt. De interesse voor Couperus is sinds de jaren vijftig inderdaad gestaag blijven groeien, zodat ook de behoefte toenam om te beschikken over de complete en authentieke Couperus, in de oorspronkelijke, karakteristieke spelling en interpunctie.

De *Volledige werken*, uitgegeven bij Couperus' „eigen” uitgever Veen, is een „kritische leeseditie” onder de redactie van K. Reijnders, E. Braches, J. Fontijn, Marijke Stapert-Eggen en H.T.M. van Vliet. In november 1987 zijn al twee delen verschenen, namelijk het bekende *Eline Vere* en *Antiek toerisme*. Alle titels zullen in aparte boeken verschijnen, zodat er maar liefst vijftig delen zullen komen. Er zullen van 1988 tot 1995 zes

delen per jaar worden uitgebracht, afwisselend proza, poëzie, novellenbundels en journalistiek werk. Hiermee kan nu ook een begin worden gemaakt met de wetenschappelijke studie van Couperus' teksten.

Als grootste schrijver van het fin-de-siècle in de Nederlandse literatuur geniet Couperus momenteel van de algemeen herleefde belangstelling voor het decadentisme en estheticisme van het einde van vorige eeuw. Maar het leven van deze uitzonderlijke figuur, die door zijn dandyeske optreden al heel snel een legende werd, heeft altijd al vele lezers en bewonderaars geïntrigeerd.

Typerend is bijvoorbeeld, dat Couperus vrij vroeg een uitvoerige biografie heeft gekregen, ofschoon het genre van de biografie in de Nederlanden, in vergelijking met de omliggende landen Frankrijk, Engeland en Duitsland, juist schromelijk in gebreke blijft en overeenkomstig ondergewaardeerd wordt.

De biografie van Henri van Booven, die Couperus nog heeft ontmoet, verscheen in 1933, tien jaar na het overlijden van de schrijver. Couperus' huidige biograaf, Frédéric Bastet, noemt deze eerste studie een „magnum opus”, maar wijst op onoverkomelijke bezwaren: gebrek aan systeem, kritiekloze bewondering, het meestal ontbreken van bronvermeldingen. Toentertijd werd het boek van Van Booven door niemand minder dan Men-

F.L. Bastet (°1926).

no Ter Braak de grond ingeboord: het bleef steken in het anekdotische en miste de synthetische kracht die voor een indringend portret van de schrijver nodig is.

Dit alles doet niets af aan het feit dat de biografie van Van Booven „een ware goudmijn van informatie” bevat en als zodanig ook lang stand heeft gehouden. Langer dan de psychologische *Verkenning* door H.W. van Tricht (1960; 1980³), die Couperus in de eerste plaats als een interessant „neurotisch ziektegeval” behandelde; langer ook dan het vlotte, maar weinig zoden aan de dijk zettende *Levensverhaal* dat ter gelegenheid van de 50e sterfdag van de schrijver werd uitgebracht door voordrachtskunstenaar Albert Vogel (*De man met de orchidee*, 1973; bewerkt tot *Een schrijversleven*, 1980). Van Boovens *Leven en werken van Louis Couperus* werden nog in

1981 (anastatisch) herdrukt met een „streng” maar juist oordelend nawoord van F.L. Bastet.

De kwaliteiten van de „nieuwe” biografie liggen in de lijn van wat Bastet zelf waardeerde bij Van Booven: het gaat in de eerste plaats om een gigantische verzameling feitenmateriaal. Bastets biografie is geen „echte” biografie (zoals Ter Braak die wilde en zoals er worden geschreven in het Engels, Duits en Frans). Maar hij dient het boek in feite ook niet als zodanig aan. De titel - *Louis Couperus. Een biografie* - is misleidend en wordt gecorrigeerd in het inleidende hoofdstuk: „uitgangspunt is geweest het verzamelen van zoveel mogelijk feiten”; het resultaat is een „kroniek van een schrijversleven”, „een collage” (pp. 25-26).

Dat Bastets biografie zulke monumentale proporties kon aannemen (het geheel beslaat 872 pagina's) heeft te maken met het feit dat de vrijwel volledige correspondentie die Couperus gedurende bijna dertig jaar met zijn uitgever L.J. Veen heeft gevoerd bewaard is. Bastet zelf heeft deze brieven eerder al integraal, met annotaties uitgegeven (in de reeks *Achter het Boek* van het Nederlands Letterkundig Museum Den Haag, 1977, 2 dln). De ontsluiting van de brieven alleen al wetigde een nieuwe Couperus-biografie: ze „geven niet alleen zeer waardevolle achtergrondinformatie over het ontstaan van zijn boeken, maar lichten ons ook tamelijk nauwkeurig in over zijn reizen, zijn verblijfplaatsen en de familieleden, vrienden en kennissen die hem het meest na aan het hart lagen” (p. 19). De ironie van het lot heeft gewild dat Bastets biografie al was afgesloten toen de „tegen correspondentie” aan het licht kwam. De brieven van Veen zelf aan Couperus -althans een aantal ervan - werden teruggevonden door H.T.M. van Vliet bij de voorbereiding van de editie van de *Volledige werken*: ze zijn bewaard in de kopieboeken van Veen, die nog „onbe-

werkt” in de archieven van het Haags letterkundig museum lagen. Van Vliet heeft er inmiddels al een bloemlezing uit gepubliceerd (Veen, 1987).

De verdienste van de „biografie” van Bastet bestaat, zoals gezegd, voornamelijk in het verzamelen van alles wat we weten over Couperus, inclusief de - aanvankelijk soms zeer negatieve! - reacties op diens werk. Bastet had eerder al gegraven naar de identiteit van Couperus' vriend Orlando, een „held” die hij opvoerde in zijn feuilletons (zie Bastets *Een zuil in de mist*, 1980, een voorstudie voor deze biografie). Vast staat nu dat het gaat om Giulio Lodomez, die, naar de omschrijving van Gerard Reve, de laatste „grote tragische liefde” van Couperus moet zijn geweest (*Het geheim van Louis Couperus*, 1987). Verder heeft Bastet zich ook verdiept in het gedeeltelijk bewaarde familiearchief-Couperus, zodat hij ook heel wat kon onthullen over de voorgeschiedenis van de familie. Ook de (literaire) ambities van de strenge maar humane vaderfiguur, die zich toch met veel geduld aan de opvoeding van zijn jongste knaap heeft gewijd - Louis was een nakomertje in een zeer talrijk gezin - worden hier voor het eerst belicht.

Het schrijversbeeld dat uit Bastets biografie te voorschijn komt is niet nieuw, wel werd het verduidelijkt en aangevuld. Couperus was niet zozeer de oppervlakkige flaneur, de pretentieuze en verwijfde estheet die allerlei roddels deed ontstaan, hij blijkt ook, en vooral, een keiharde zakenman te zijn geweest, een zéér harde werker en een rusteloos reiziger. Met zijn vrouw Elisabeth Baud, een rechtstreekse nicht, woonde hij meer in het buitenland dan in Nederland. Tegenover zijn uitgever, die hij slechts enkele keren heeft ontmoet, bleef hij onhandelbaar veeleisend. Het ging zelfs zover dat hij omstreeks 1910 besloot geen romans meer te schrijven omdat de verkoop van zijn boeken achteruitging en Veen de

hoge honoraria die hij vroeg niet meer kon betalen.

Heel open behandelt Bastet Couperus' homo-erotische aanleg. Hij omschrijft Couperus als iemand die zijn androgyne aanleg in de loop der jaren als een superieure eigenschap en een voorrecht is gaan zien. Met Elisabeth Baud had hij wat Bastet een „blank” huwelijk noemt.

Bevreemdend bij dat alles is wel dat het persoonlijke leven van de schrijver inderdaad een geheim blijft. De conclusie van Bastet zelf luidt: „Het is een kenmerk van een groot en belangrijk kunstenaar, dat zijn diepste wezen ondoorgrondelijk blijft”. Het „verhaal” van Couperus' leven blijkt uiteindelijk dus beperkt te zijn tot „uiterlijke” feiten. Materiaal voor „meer” is er namelijk niet. Waar wordt geïnterpreteerd - en Bastet doet dit in een vrij suggestieve vraagstijl - wordt veelal gebruik gemaakt van het literaire werk, een werkwijze die gevaren inhoudt waarvan Bastet zich bewust is. Vooral voor de vroege jaren (1889-1891) wordt, bij gebrek aan directe bronnen, frequent verwezen naar de autobiografische roman *Metamorfose*. Op dezelfde manier worden de autobiografische feuilletons gebruikt. Dit gebeurt weliswaar met „grote voorzichtigheid”, maar het blijven dan toch „literaire verdicht-sels”.

Couperus zelf - in alles paradoxaal - gaf hiertoe aanleiding. Toen E. d'Oliveira hem benaderde voor een interview verwees hij hem naar zijn boeken zelf - „omdat ik mij in die boeken geheel geef als ik ben” - maar bij een andere gelegenheid liet hij niet na te waarschuwen dat hij volgaarne loog en altijd gelogen had: „mijn proza-woord is een leugen”.

Het ziet er alvast naar uit dat nog vele generaties zich in het raadsel Couperus zullen kunnen verliezen.

Anne Marie Musschoot

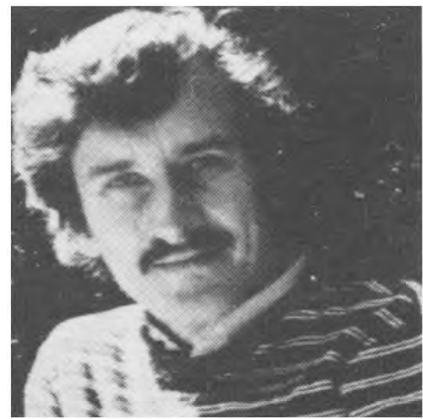
FRÉDÉRIC BASTET, *Louis Couperus. Een biografie*, Em. Querido's Uitgeverij b.v., Amsterdam, 1987, 872 p.

Vier gezichten van een dichter

Paul Claes is ongetwijfeld één van de beste kenners van Hugo Claus' werk. Na voortreffelijke studies als *De mot zit in de mythe* (1984) en *Claes-reading* (1984) geeft *Claes Quadrifrons* opnieuw blijk van inzicht, belezenheid en intelligentie. Het was vast niet Claes' bedoeling met deze vrij beknopte beschouwing nieuwe perspectieven voor de studie van Claus' poëzie te openen. Toch bevat zijn essay diverse verrassende vondsten en vruchtbare bevindingen. Ik verwijs hier slechts naar de ontdekking van de allusies op Suster Bertken en (een pseudo-)Hölderlin (pp. 25-28), naar de vaststelling dat Claus in de animaliteit niet de determinatie door het instinct ziet, maar een soort vrijheid (p. 18) en naar de overweging dat diens toenemende traditiebewustzijn niet meteen een traditionelere kijk impliceert (p. 20).

De systematische indeling van de stof maakt van dit essay een uitstekende inleiding tot Claus' poëzie. Achtereenvolgens behandelt Claes de animale dichter, de erudiete dichter, de geëngageerde dichter en de ludieke dichter. Afzonderlijk én in hun onderlinge, vaak paradoxale en wat ondoorzichtig blijvende samenhang getuigen deze „Vier gezichten van een dichter” volgens Claes van Claus' onbeperkte vrijheidsdrang. Nu eens wordt de aard van de poëzie beklemtoond en dan weer de middelen of de functie, nu eens de verhouding tussen natuur en cultuur en dan weer deze tussen mens en wereld of tussen dichter en taal. Deze werkwijze, die zich beroept op erg disparate elementen, waarborgt een veelkantige benadering.

Het is uiteraard een krachttoer om een omvangrijk, gediversifieerd en complex poëtisch oeuvre als dat van Claus op een overzichtelijke manier in kort bestek voor te stellen. Dat een aantal aspecten daarbij minder aandacht krijgt, is haast onvermijdelijk. Zo komt de erotische dichter alleen zijdelings aan bod, als één

Paul Claes (°1943).

van de gestalten van de animale dichter. Enkele onvolkomenheden konden m.i. gemakkelijk hersteld worden, b.v. door een minder rigoureuze interpretatie van de begrippen animaal en erudiet.

Claes gaat niet in op het feit dat Claus' zg. animaliteit moeilijk kan worden losgemaakt van de meeromvattende en fundamentele categorie van het aardse. Bovendien ontleent hij zijn materiaal nagenoeg uitsluitend aan de vroege poëzie (tot 1963), zodat een deel van het werk buiten beeld blijft. Evenmin wordt ingegaan op de opvallende parallel tussen Claus' werk en dat van de experimentele dichters én schilders. In verband met al deze opmerkingen verwijs ik slechts naar de bundel *Zwart* (1978), geschreven bij plastisch werk van de experimentele schildersvrienden Appel en Alechinsky. Daar distantieert de auteur zich nadrukkelijk van de zg. experimentele mythe, die ook hij ooit heeft aangehangen. Claes onderkent wel degelijk het gecultiveerde karakter van Claus' animaliteit, maar hij gaat niet dieper in op het feit dat diens vroege belangstelling voor het animale (en het aardse) slechts één facet is van een poëtica die probeert d.m.v. het woord een alternatief mens- en wereldbeeld te ontwerpen, los van de Westerse, cartesiaanse cultuur.

In het hoofdstuk over *De erudiete dichter* wordt het begrip erudiet zo eng geïnterpreteerd dat het in feite samenvalt met Claus'